

сових установ є підвищення довіри споживачів до ринків фінансових послуг, зокрема, страхових компаній.

Удосконалення системи захисту прав споживачів на ринках фінансових послуг позитивно вплине на загальну економічну ситуацію у державі, оскільки відновлення довіри до фінансових установ сприятиме залученню до фінансового сектору заощаджень фізичних осіб, а належне використання його можливостей для задоволення соціальних потреб громадян – зменшенню навантаження на державні фінанси, що дасть можливість спрямовувати вивільнені ресурси на виконання завдань економічного розвитку.

Визначено, що у світовій практиці відсутнє усталене регуляторне визначення пруденційного нагляду. Основними міжнародними документами є Директива Європейського Парламенту та Ради № 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року щодо здійснення діяльності зі страхування та перестраховування.

4.2. Механізм державного регулювання ринку страхових послуг та удосконалення їх здійснення в умовах інтеграції з ринком ЄС

В усіх країнах світу здійснюється державний нагляд за діяльністю страхових компаній з метою захисту прав страхувальників, що є і завданням Закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Забезпечують його органи страхового нагляду або регулятори ринків фінансових послуг. Нагляд здійснюється державою або під її контролем і передбачає виконання трьох основних функцій:

- видачу ліцензій на страхову діяльність;
- забезпечення публічності діяльності страхових компаній;
- здійснення правового забезпечення розвитку конкурентного страхового ринку.

Згідно з Планом дій «Україна – Європейський Союз», схваленим КМ України 12.02.2005 року, пріоритетними завданнями українського уряду у галузі функціонування ринків небанківських фінансових послуг є удосконалення регуляторної та наглядової систем через забезпечення ефективного впровадження пруденційного регулювання та нагляду за фінансовими ринками, які запроваджені в ЄС.

У зв'язку з прискоренням процесів інтеграції до європейського економічного простору в національній законодавчій базі з'явився термін «пруденційний нагляд». Згідно з Концепцією запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в Україні, пруденційний нагляд – це система наглядових процедур Держфінпослуг України (тепер Нацкомфінпослуг України) та НКЦПФР за дотриманням фінансовою установою пруденційних правил, яка дозволяє зменшити наглядове навантаження на фінансові установи, діяльність яких не несе загрози невиконання зобов'язань перед наявними клієнтами, і посилити наглядові процедури за установами, діяльність яких є чи може бути загрозою для виконання таких зобов'язань¹.

Визначена мета здійснення пруденційного нагляду: досягнення системної стабільності шляхом здійснення контролю за дотриманням фінансовими установами встановлених норм та правил, у тому числі щодо реєстрації та ліцензування, наявності необхідних фінансових ресурсів (капіталу, ліквідності тощо), кваліфікованого персоналу, обмеження ризиків під час діяльності, розкриття інформації тощо².

Пруденційний нагляд є пріоритетною сферою діяльності державного регулятора, основні завдання якого – це підтримання стабільності ринку фінансових послуг, контроль за збереженням платоспроможності фінансових установ (страхових компаній) та забезпеченням своєчас-

¹ Internal capital adequacy assessment process: Engaging the business URL: <http://www.towerswatson.com/en-AU/Insights/IC-Types/Survey-Research-Results/2012/08/Internal-capital-adequacy-assessment-process-engaging-the-business>.

² Internal capital adequacy assessment process: Engaging the business URL: <http://www.towerswatson.com/en-AU/Insights/IC-Types/Survey-Research-Results/2012/08/Internal-capital-adequacy-assessment-process-engaging-the-business>.

ного виконання ними своїх зобов'язань перед споживачами (страхувальниками). Вирішенням проблем ефективної організації процесів пруденційного нагляду займаються іноземні та вітчизняні фахівці, зокрема Л. Асталос¹, М. Барт², Дж. Брюс³, Л. Временко⁴, О. Журавка⁵, О. Корват⁶, У. Макдональд⁷, С. Реверчук⁸, Г. Томпсон⁹, Р. Дж. Хобарт¹⁰, А. Чаттерджи¹¹, П. Шарма¹² та ін.

¹ Асталос Л. Бачення й Стратегія українського страхового сектору та страхового нагляду (2008–2015). URL: http://www.uainsur.com/ua/tacis/tacis_3; Асталос Л. Концепція і структура Посібника зі страхового нагляду. URL: http://www.uainsur.com/ua/tacis/tacis_3.

² Barth M. Risk-Based Insurance Solvency Regulation in the U.S., Presented at World Bank Contractual Savings Conference Supervisory and Regulatory Issues in Private Pensions and Life Insurance, November, 2003. URL: http://info.worldbank.org/etools/docs/library/84051/ses3_barth.pdf.

³ Bruce J. Risk Based Supervision Overview, October 2008. URL: http://www.pftac.org/AFSPC_new/conference_papers.

⁴ Временко Л. В. Напрями вдосконалення системи пруденційного нагляду за страховою діяльністю. *Грудневі читання «Міжнародні фінансові та страхові ринки в нових економічних умовах»* : зб. тез доп. VI Міжнар. наук.-практ. конф. Вип. 6 : у 2 т. (м. Київ, 16 груд. 2010 р.); за заг. ред. В. Д. Базилевича. Київ : КНУ ім. Т. Шевченка, 2010. Т. 1. С. 92–95.

⁵ Журавка О. С. Пруденційне регулювання страхової діяльності. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. *Збірник наукових праць. НАН України*. Інститут регіональних досліджень. № 1 (99). Львів, 2013. С. 139–146.

⁶ Корват О. В. Концептуальні засади пруденційного нагляду за страховою діяльністю. *Економіка: проблеми теорії та практики : зб. наук. пр.* Т. 3. Дніпропетровськ : ДНУ, 2009. С. 793–806.

⁷ Макдональд У. Перспективи нагляду на основі оцінки ризиків / Проект розвитку ринків капіталу USAID. URL: www.capitalmarkets.kiev.ua/download/prospects_risk_based_supervision_july2006_ukr.pdf.

⁸ Реверчук С. К. Особливості правового регулювання страхового бізнесу в Україні та країнах ЄС. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. № 19. С. 216–222.

⁹ Thompson G. Prudential Supervision and the Changing Financial System. April 1996. URL: http://www.rba.gov.au/PublicationsAndResearch/Bulletin/bu_apr96/bu_0496_3.pdf.

¹⁰ Хобарт Р. Дж. Концептуальна основа страхового нагляду в Україні: Порівняння з ключовими принципами міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю. Київ, 2004–2005. URL: www.minfin.gov.ua/control/uk/publish.

¹¹ Chatterjee A. International Developments in Insurance Supervision Conclusions for Emerging markets. II International Conference, May 26–27. URL: http://www.in-sure.ru/files/pdf/Kazakhstan_2008/Session1.1_Chatterjee.pdf.

¹² Sharma P. Prudential Supervision of Insurance Undertakings, Conference of

Більшість дослідників обраної проблематики зосереджували свою увагу на окремих аспектах пруденційного нагляду, між тим у сучасних умовах адаптації законодавства ЄС до процедур державного регулювання страхової діяльності в Україні ці питання потребують подальшого дослідження як з боку фінансів, так і права.

Дослідники виділяють три моделі державного регулювання страхової діяльності¹.

Економічна теорія сукупність методів державного регулювання за формою впливу на об'єкт поділяє на прямі та непрямі (опосередковані)².

Таблиця 4.5

Особливості моделей державного регулювання страхового ринку

Моделі державного регулювання страхового ринку			
Континентальна	Ліберальна		Змішана
	Централізована	Децентралізована	
Німеччина, Швеція	Велика Британія	США	Франція
Застосування жорсткої законодавчої регламентації і деталізації діяльності суб'єктів страхового ринку. <i>Основні джерела права</i> – закони та кодекси	Єдина система регулювання, страхові компанії дотримуються загальних правил і нормативів	Урізноманітнення умов, в яких працюють страховики	Нормативна регламентація діяльності страховиків поєднана з гнучкими підходами, які дають можливість забезпечити достатній рівень конкуренції

Insurance Supervisory Services of The Member States of the European Union, December 2002. URL: http://ec.europa.eu/internal_market/insurance/docs/solvency/solvency2-conference-report_en.pdf.

¹ Василенко А. В. Генезис державного регулювання страхового ринку України в контексті зарубіжного досвіду. *Актуальні проблеми економіки*. 2006. № 82 (62). С. 14–22; Жабинець О.Й. Державне регулювання страхової діяльності у контексті глобалізації світового страхового простору. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. № 18. С. 187–194; Соболев Р. Г. Сутність державного регулювання страхової діяльності в Україні URL: <http://www.kbuapa.kharkov.ua>.

² Деркач О. М. Державні важелі впливу на формування фінансової безпеки страхового ринку. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2011_33/11_33_34.pdf.

Кожна країна розвиває свою унікальну систему, яка може поєднувати риси окремих моделей та власні особливості. Ступінь жорсткості або ліберальності визначається не ступенем втручання держави у функціонування страхового ринку та діяльність страхових компаній, а ступенем контролю держави за дотриманням єдиних правил і норм усіма суб'єктами страхової діяльності. Найбільш доцільною та виправданою вважається «жорстка» модель державного регулювання¹. Що стосується України, то система державного регулювання діяльності страхових компаній еволюціонувала за напрямом континентальної моделі. Її можна визнати скоріше жорсткою, ніж ліберальною, що цілком відповідає розвитку страхового ринку і всієї економіки².

Рис. 4.2. Методи державного регулювання страхової діяльності

Як видно з рис. 4.2, пруденційний нагляд є складовою адміністративних методів прямого впливу на регулювання страхової діяльності,

¹ Страховий ринок в Україні: стан, проблеми, перспективи (Аналітична доповідь Центру Разумкова). *Національна безпека і оборона*. 2013. № 6 (42). С. 2–46.

² Фурман В. М. Страховий ринок в Україні: проблеми становлення та стратегія розвитку : автореф. дис. ... д-ра екон. наук. 2011. С. 41–56.

але, враховуючи особливості його здійснення, певні складові нагляду входять до економічних методів щодо оцінки ризиків, та правових в контексті нормативної зміни підходів до запровадження пруденційного нагляду.

Згідно з Концепцією розвитку ринків небанківських фінансових послуг України на 2013–2014 роки одним з пріоритетних шляхів вирішення проблем страхового ринку України та його розвитку є установлення вимог до платоспроможності на основі оцінки ризиків та якості активів страховика, отже, запровадження пруденційного нагляду¹. О. С. Удалов² на підставі проведеного аналізу наявних в науковій літературі класифікацій видів страхового нагляду робить висновок, що переважна більшість країн світу, включаючи країни-члени ЄС, визнають поділ страхового нагляду за страховиками на ліцензування, пруденційний нагляд та нагляд за бізнесом страховика. Науковцем аргументовано, що в Україні подібний поділ страхового нагляду є необхідним з метою надання можливості подальшої імплементації законодавства ЄС в сфері нагляду за страховою діяльністю.

Входження України до глобальної фінансової системи вимагає реформування системи державного регулювання страхового ринку України за міжнародними принципами, визначеними чинними угодами і стандартами міжнародних організацій та асоціацій відповідно до вимог ЄС³.

О. В. Корват⁴ визначає пруденційний нагляд як сукупність функцій державного регулювання ринків фінансових послуг, у процесі виконання яких регулятором здійснюються: контроль відповідності рівня платоспроможності фінансових установ і факторів, що на неї впливають, вимогам законодавства; контроль стійкості ринку фінансових послуг;

¹ Асталос Л. Бачення й Стратегія українського страхового сектору та страхового нагляду (2008–2015). URL: http://www.uainsur.com/ua/tacis/tacis_3.

² Удалов О. С. Правове регулювання страхування у сфері інвестиційної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. 20 с.

³ Журавка О. С. Пруденційне регулювання страхової діяльності. Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України. Проблеми інтеграції України у світовий фінансовий простір. № 1(99). *Збірник наукових праць. НАН України*. Інститут регіональних досліджень. Львів, 2013. С. 139–146.

⁴ Корват О. В. Концептуальні засади пруденційного нагляду за страховою діяльністю. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2009. № 253. С.793–806.

попереджувальні і запобіжні заходи для запобігання неплатоспроможності фінансових установ і застереження щодо дестабілізаційних процесів і явищ на ринку фінансових послуг, тобто пріоритетним у пруденційному нагляді є оцінка ризиків страхової діяльності, їх попередження через контроль за фінансовою стійкістю та платоспроможністю страховиків.

Згідно з Концепцією запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в Україні орієнтиром для вдосконалення державного регулювання за страховими організаціями є Директива 2009/138/ЄС (Solvency II)¹. В основу вимог до платоспроможності страхових компаній у Solvency II покладено розрахунок необхідного SCR).

Міжнародна асоціація органів нагляду за страховою діяльністю (International Association of Insurance Supervisors, IAIS) 2011 року² затвердила міжнародні норми нагляду за страховим ринком «Основні принципи, стандарти, рекомендації та методики оцінки у страхуванні» Insurance Core Principles (ICP). Даний документ розвиває основні елементи наглядового процесу³ для створення фінансово ефективного страхового ринку та забезпечення необхідного рівня захисту прав страхувальників⁴.

2011 року у ICP введено новий принцип «Управління ризиками підприємства для цілей платоспроможності» (ICP 16), що передбачає встановлення наглядовими органами вимог з управління ризиками фінансової установи для цілей платоспроможності, що є складовою пруденційного нагляду. Вказаний принцип потребує введення у біз-

¹ Концепція запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в Державній комісії з регулювання ринків фінансових послуг України : розпорядження Держфінпослуг України від 15.07.2010 р. № 585. URL: http://www.dfp.gov.ua/fileadmin/downloads/uoazk/Konz_15.07.10.pdf.

² Реверчук С. К. Особливості правового регулювання страхового бізнесу в Україні та країнах ЄС. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2009. № 19. С. 216–222.

³ Insurance Core Principles and Methodology. IAIS principles № 1, October 2003. International Association of Insurance Supervisors: official website. URL: http://www.iaisweb.org/_temp/Insurance_core_principles_and_methodology.pdf.

⁴ Insurance Core Principles, Standards, Guidance and Assessment Methodology, October 2011 (revised October 2012). URL: <http://www.iaisweb.org/Insurance-Core-Principles-material-adopted-in-2011-795>.

нес-процеси страхових компаній системи власної оцінки ризику та платоспроможності (Own Risk and Solvency Assessment, ORSA).

ORSA передбачає регулярну оцінку адекватності ризик-менеджменту страхової компанії, а також її поточної та ймовірної майбутньої платоспроможності. Проведена страховою компанією оцінка має відповідати характеру, масштабам та складності ризиків, що виникають у її діяльності. Відповідальність за впровадження та виконання ORSA несе топ-керівництво страхової компанії.

Наглядовий орган вимагає охоплення системою ORSA всіх передбачуваних та відповідних суттєвих ризиків, що включають, як мінімум, ризик андеррайтингу, кредитний ризик, ринковий ризик, операційний ризик та ризик ліквідності, а також додаткові ризики, що виникають у зв'язку з членством у групі. Тобто, у своєму ORSA страховик повинен розглянути всі суттєві ризики, які можуть вплинути на його здатність виконувати свої зобов'язання перед страхувальниками, у тому числі оцінити вплив майбутніх змін в економічних умовах та інших зовнішніх факторів. Оцінка також вимагає виявлення взаємозв'язку між управлінням ризиками та рівнем і якістю необхідних та доступних фінансових ресурсів.

Наглядовий орган вимагає від страховика у межах ORSA¹:

1) визначення обсягів фінансових ресурсів, необхідних для управління діяльністю страхової компанії, які відповідають власному ризику страховика та наглядовим вимогам;

2) здійснення управління ризиками з урахуванням економічного капіталу, виконання нормативних вимог до капіталу та фінансових ресурсів;

3) проведення оцінки якості та адекватності капітальних ресурсів, необхідних для виконання нормативних вимог до капіталу та задоволення будь-яких додаткових потреб у капіталі;

4) аналізу власної здатності з продовження своєї діяльності у значно більшому часовому горизонті, ніж за період виконання встановлених нормативних вимог до капіталу.

¹ Insurance Core Principles, Standards, Guidance and Assessment Methodology, October 2011 (revised October 2012). URL: <http://www.iaisweb.org/Insurance-Core-Principles-material-adopted-in-2011-795>.

Виконання вимог пруденційного нагляду повинно містити поєднання кількісних та якісних елементів в середньостроковій та довгостроковій бізнес-стратегії страховика, а також розрахунки прогнозів його майбутнього фінансового стану та аналіз здатності виконання нормативних вимог до капіталу у майбутньому.

Наглядовий орган зобов'язаний перевіряти процеси управління ризиками страхової компанії та її фінансовий стан, у тому числі ORSA. У разі необхідності наглядовий орган може вимагати зміцнення процесів управління ризиками, оцінки платоспроможності та управління капіталом.

2012 року NAIC прийнято документ «ORSA. Керівництво з використання», у якому зазначається, що страхова компанія або страхова група будуть зобов'язані виконувати ORSA як мінімум раз на рік, щоб оцінити адекватність ризик-менеджменту страхової компанії, а також її поточну та ймовірну майбутню платоспроможність¹.

Між тим, цей документ не є розпорядчим. Кожен ORSA є унікальним та змінюватиметься залежно від ризиків, які є індивідуальними для кожної страхової компанії. Страховим компаніям, що підпадають під вимоги ORSA, доручено створити власний профіль ризику².

Державна комісія страхового нагляду (BaFin) – це центральний орган нагляду за фінансовими послугами Німеччини³. BaFin є частиною Федерального Уряду Федеративної Республіки Німеччина (далі – ФРН). Правовий статус і функції BaFin визначені в Законі ФРН «Про Федеральне управління фінансового нагляду», Законі ФРН «Про банківську діяльність» та інших спеціальних законах. При виконанні функцій у сфері нагляду за банками та інвестиційними компаніями BaFin тісно співпрацює з Німецьким федеральним банком.

¹ NAIC Own Risk and Solvency Assessment (ORSA) Guidance Manual. URL: http://www.naic.org/documents/com_mittees_e_orsa_wg_related_docs_guidance_manual_2013.pdf.

² Own Risk and Solvency Assessment (ORSA). URL: http://www.naic.org/cipr_topics/own_risk_solvency_assessment.htm.

³ Federal Institution for supervision of financial service URL: <http://economypoint.org/f/federal-institution-for-supervision-of-financial-service.html>; Bundesanstalt für Finanzdienstleistungsaufsicht. URL: <http://iaisweb.org/index.cfm?event=showHomePage&persistId=DC6EA88B155D896B0070E23A70329F38>.

Усі приватні і державні страхові компанії Німеччини, які проводять діяльність в рамках закону, щодо страхового нагляду та мають зареєстрований офіс на території Німеччини знаходяться під наглядом ВаFін або наглядових органів федеральних земель. Відповідно до розділу 81 Закону є дві основні цілі страхового нагляду: 1) забезпечення адекватних гарантій інтересів страхувальників; 2) забезпечення повернення зобов'язань, які випливають з договорів страхування.

Виходячи з цього, роль нагляду щодо платоспроможності має особливе значення. Зокрема, страховики повинні створювати рівнозначні технічні резерви, безпечно і прибутково інвестувати свої активи і прибутково, і дотримуватися принципів ділової практики.

Відповідно до закону VAG¹ ВаFін може видавати інструкції, які бажано виконувати для того, щоб запобігти або усунути небажані події, які загрожують інтересам страхувальників. На додаток до повноважень цей закон дає ВаFін низку спеціальних можливостей для запобігання справжнім небезпекам. Це спеціальні повноваження, наприклад, наглядовий орган може призначити спеціального комісара, щоб замінити управління, наглядову раду або інших керівних органів страхової компанії. ВаFін також може проводити спеціальні дослідження, такі як стрес-тести або аналіз сценаріїв.

Процес аналізу можливості впровадження вимог до платоспроможності страхових компаній України на основі визначення показників щодо капіталу та платоспроможності проводиться на основі інформаційної бази – Директиви ЄС Solvency II з урахуванням нормативно-правової бази України, а саме, Закону України «Про страхування», Концепції запровадження пруденційного нагляду за небанківськими фінансовими установами в Україні, який довів², що методика оцінки достатності капіталу національних страхових ком-

¹ Act on the Supervision of Insurance Undertakings Versicherungsaufsichtsgesetz – VAG. URL: http://www.bafin.de/SharedDocs/Aufsichtsrecht/EN/Gesetz/vag_010512_va_en.html?nn=2692248.

² Внукова Н. М. Запровадження європейських вимог до оцінки достатності капіталу з урахуванням особливостей функціонування страхового ринку України. *Страхова справа*. 2015. № 1 (57). С. 36–37.

паній з урахуванням адаптованої до ЄС складової має бути більш жорсткою за стандартну методику ЄС, тому що рівень ризику діяльності страхових компаній на страховому ринку України є вищим.

Пріоритетним методом державного регулювання страхової діяльності в сучасних умовах відповідно до вимог ЄС є пруденційний нагляд. Міжнародні вимоги до нього стосуються оцінки ризиків діяльності страховика, достатності капіталу та забезпечення платоспроможності. Головними завданнями органів державного регулювання та пруденційного нагляду при запровадженні європейських вимог до оцінки достатності капіталу є розробка стандартів управління ризиками та єдиних вимог до звітності та системи розкриття інформації, а також адаптація підходів ЄС з урахуванням особливостей діяльності вітчизняних страховиків.

У подальшому будуть розглянуті концептуальні основи реформування системи пруденційного регулювання за вимогами законодавства ЄС.

4.3. Економіко-правові проблеми застосування в пруденційному надгляді на ринку страхування України вимог Solvency II

Основним міжнародним документом, що регламентує пруденційний нагляд, є Директива Європейського Парламенту та Ради № 2009/138/ЄС від 25 листопада 2009 року, щодо заснування та здійснення діяльності зі страхування та перестраховання (Solvency II).

Прийнята ЄС 2009 року нова Директива 2009/138/ЄС «Про початок і ведення діяльності у сфері страхування і перестраховання (Solvency II)» прийшла на зміну Solvency I через обмежену кількість інструментів для контролю та підтримання платоспроможності (загального рівня, правильності формування та розміщення страхових резервів). Директива спрямована на впровадження більш ефективного наглядового контролю й усунення розбіжностей щодо регулювання страхової діяльності.